अपि च।
"सिन्धुकः स्मृतिदस्तिक्तः कषायः कटुको लघुः
केश्यो नेत्रहितो हन्ति शूलशोथाममारुतान्॥
कृमिकुष्टारुचिश्लेष्मव्रणान् नीलापि तद्विधा।
सिन्धुवारदलं तत्तु वातश्लेष्महरं लघु॥"
इति भावप्रकाशः॥*॥
"स्यन्दं वारयति सिन्दुवारः षण् निपातनात् जिः अत उच्च। सिन्दुकसिन्दुवारौ दन्त्यसादौ तवर्गतृतीयवन्ताविति बहवः। केचित्तु सिन्धुं समुद्रमपि वारयति शोषयति तीक्ष्णरसत्वेन कफघ्नत्वात् सिन्धुवारः सिन्धुकसिन्धुवारौ तवर्गचतुर्थवन्तावित्याहुः।" इति भरतः॥

सिन्दूरं, क्ली, (स्यन्दते इति स्यन्दू ङ क्षरणे + "स्यन्देः सम्प्रसारणञ्च।" उणा० १।६९। इति ऊरन्। सम्प्रसारणञ्च।) रक्तवर्णचूर्णविशेषः। सिँदूर इति भाषा। तत्पर्य्यायः। नागसम्भवम् २। इत्यमरः। २।९।१०५॥ नागरेणुः ३ रक्तम् ४ सीमन्तकम् ५ नागजम् ६ नागगर्भम् ७ शोणम् ८ वीररजः ९ गणेशभूषणम् १० सन्ध्यारागम् ११ शृङ्गारकम् १२ सौगाग्यम् १३ अरुणम् १४ मङ्गल्यम् १५। अस्य गुणाः। कटुत्वम्। तिक्तत्वम्। उष्णत्वम्। व्रणविरोपणत्वम्। कुष्ठास्रभ्रमकण्डूतिविसर्पशमनत्वञ्च। इति राजनिर्घण्टः॥*॥ अपि च।
"सिन्दूरं रक्तरेणुञ्च नागगर्भञ्च सीसजम्।
सीसोपधातुः सिन्दूरं गुणैस्तत् सीसवन्मतम्॥
संयोगजप्रभावेण तस्याप्यन्ये गुणाः स्मृताः।
सिन्दूरमुष्णं वीसर्पकुष्ठकण्डविषापहम्।
भग्नसन्धानजननं व्रणशोधनरोहणम्॥"*॥
सिन्दूरस्य शोधनमाह।
"दुग्धाम्लयोगतस्तस्य विशुद्धिर्गदिता बुधैः।"
इति भावप्रकाशः॥*॥
सिन्दूरदानमन्त्रो यथा,—
"सिन्दूरञ्च वरं रम्यं भाले शोभाविवर्द्धनम्।
पूरणं भूषणानाञ्च सिन्दूरं प्रतिगृह्यताम्॥"
इति ब्रह्मवैवर्त्ते प्रकृतिखण्डे २१ अध्यायः॥*॥
तस्य धारणात् पत्युरायुर्व्वृद्धिर्भवति। यथा,—
"हरिद्रां कुङ्कुमञ्चैव सिन्दूरं कज्जलं तथा।
कार्पासकञ्च ताम्बूलं माङ्गल्याभरणं शुभम्॥
केशसंस्कारकवरीकरकर्णविभूषणम्।
भर्त्तुरायुष्यमिच्छन्ती दूरयेन्न पतिव्रता॥"
इति काशीखण्डे ४ अध्यायः॥

सिन्दूरः, पुं, (स्यन्दते इति। ऊरन्।) वृक्षविशेषः। इति मेदिनी॥

सिन्दूरकारणं, क्ली, (सिन्दूरस्य कारणमिति।) सीसकम्। इति हेमचन्द्रः॥

सिन्दूरतिलकः, पुं, (सिन्दूरस्येव तिलको यस्य।) हस्ती। इति मेदिनी॥

सिन्दूरतिलका, स्त्री, (सिन्दूरस्य तिलको यस्याः।) साधवा नारी। इति मेदिनी॥

सिन्दूरपुष्पी, स्त्री, (सिन्दूरवत् रक्तवर्णं पुष्पं यस्याः। पाककर्णेति ङीष्।) पुष्पवृक्षविशेषः। तत्पर्य्यायः। सिन्दूरी २ वीरपुष्पी ३ तृणपुष्पी ४ करच्छदा ५ शोणपुष्पी ६। अस्या गुणाः। कटुत्वम्। तिक्तत्वम्। कषायत्वम्। श्लेष्मवातशिरोऽर्त्तिभूतनाशित्वम्। चण्डीप्रियत्वञ्च। इति राजनिर्घण्टः॥

सिन्दूरी, स्त्री, (सिन्दूरं तद्वद्वर्णोऽस्या अस्तीति। अच्। गौरादित्वात् ङीष्।) रोचनी। रक्तचेलिका। धातकी। इति मेदिनी॥

सिन्धुः, पुं, (स्यन्दते इति। स्यन्दू प्रस्रवणे + "स्यन्देः सम्प्रसारणं धश्च।" उणा० १।१२। इतिः उः। धकारादेशः सम्प्रसारणञ्च।) समुद्रः। इत्यमरः। १।१०।१॥ यथा, भागवते। ३।११।३१।
तावत्त्रिभुवनं सद्यः कल्पान्तैधितसिन्धवः।
प्लावयन्त्युत्कटाटोपचण्डवातेरितोर्म्मयः॥")
वमथुः। देशविशेषः। (यथा, रघुः। १५। ८७।
"युधाजितश्च सन्देशात् स देशं सिन्धुनामकम्।
दत्तौ दत्तप्रभावाय भरताय भृतप्रजः॥")
नदविशेषः। इति मेदिनी॥ इन्दस् इति ख्यातः। (यथा, रघुः। ४।६७।
"विनीताध्वश्रमास्तस्य सिन्धुतीरविचेष्टनैः।
दुधुवुर्वाजिनः स्कन्धान् लग्नकुङ्कुमकेशरान्॥")
गजमदः। इति हेमचन्द्रः॥ सिन्धुवारवृक्षः। इति शब्दचन्द्रिका॥ श्वेतटङ्कणम्। इति राजनिर्घण्टः॥ रागविशेषः। स च मालकौशरागपुत्त्रः। यथा,—
"माधवः शोभनः सिन्धुर्म्मारुमेवाडुकुन्तलाः।
कलिङ्गः सोमसंयुक्तः कौशिकस्य सुता इमे॥"
इति सङ्गीतसिन्धुः॥

सिन्धुः, स्त्री, (स्यन्दते इति। स्यन्द + उः। सम्प्रसारणम्। दस्य धश्च।) नदी। इति मेदिनी॥ (यथा, मुण्डकोपनिषदि। २।१।९।
"अतः समुद्रा गिरयश्च सर्व्वे-
ऽस्मात् स्यन्दन्ते सिन्धवः सर्व्वरूपाः।
अतश्च सर्व्वा ओषधयो रसश्च
येनैष भूतैस्तिष्ठते ह्यन्तरात्मा॥")
नदीविशेषः। तज्जलगुणाः। यथा,—
"शतद्रोर्विपाशायुजः सिन्धुनद्याः
सुशीतं लघु स्वादु सर्व्वामयघ्नम्।
जलं निर्म्मलं दीपनं पाचनञ्च
प्रदत्ते बलं बुद्धिमेधायुषञ्च॥"
इति राजनिर्घण्टः॥

सिन्धुकः, पुं, (सिन्धुरेव। स्वार्थे कन्।) सिन्धुवारवृक्षः। इति शब्दचन्द्रिका॥ (यथा, बृहत्संहितायाम्। ५९।६।
"वैश्यानां जीवकखदिर-
सिन्धुकस्मन्दनाश्च शुभफलदाः॥")

सिन्धुकफः, पुं, (सिन्धोः कफ इव।) समुद्रफेनः। इति शब्दरत्नावली॥

सिन्धुकरं, क्ली, (सिन्धौ सिन्धुदेशे कीर्य्यते इति कॄ + अप्।) श्वेतटङ्कणम्। इति राजनिर्घण्टः॥

सिन्धुखेलः, पुं, (सिन्धौ तत्समीपे खेलतीति। खेल + कः।) सिन्धुदेशः। इति शब्दरत्नावली॥

सिन्धुजं, क्ली, (सिन्धोर्जायते इति। जन + डः।) सैन्धवलवणम्। इत्यमरः। २।९।४२॥ (यथा, सुश्रुते। ४।३७।
"वचापुष्करकुष्ठैलामदनामरसिन्धुजैः॥")
समुद्रजाते, त्रि॥ (यथा, महाभारते। ३। ७१।१४।
"शुद्धान् दशभिरावर्त्तैः सिन्धुजान् वातरंहसः॥")

सिन्धुजन्म, [न्] क्ली, (सिन्धोर्जन्म उत्पत्तिर्यस्य।) सैन्धवलवणम्। इति रत्नमाला॥

सिन्धुजन्मा, [न्] पुं, (सिन्धोः क्षीरसमुद्रात् जन्म यस्य।) चन्द्रः। इति जटाधरः॥

सिन्धुजा, स्त्री, (सिन्धोर्जायते इति। जन + डः।) लक्ष्मीः। इति जटाधरः॥

सिन्धुड़ा, स्त्री, मालवरागभार्य्या। यथा,—
"धानुषी मालसी रामकिरी च सिन्धुड़ा तथा।
अश्ववारी भैरवी च मालवस्य प्रिया इमाः॥
इति सङ्गीतदामोदरः॥

सिन्धुनन्दनः, पुं, (सिन्धोः क्षीरोदस्य नन्दनः।) चन्द्रः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

सिन्धुनाथः, पुं, (सिन्धुनां नदीनां नाथः।) समुद्रः। इति केचित्॥ (यथा, माघे। १४।६८।
"मत्कुणाविव पुरा परिप्लवौ
सिन्धुनाथशयने निषेदुषः।
गच्छतः स्म मधुकैटभौ विभो-
र्यस्य नैद्रसुखविघ्नतां क्षणम्॥")

सिन्धुपुत्त्रः, पुं, (सिन्धोः पुत्त्रः।) मर्कटेन्दुः। इति। शब्दचन्द्रिका॥ चन्द्रश्च॥

सिन्धुपुष्पः, पुं, (सिन्धौ पुष्प्यति प्रकाशते इति। पुष्प फुल्लने + अच्।) शङ्खः। इति शब्दचन्द्रिका॥

सिन्धुमन्थजं, क्ली, (सिन्धु मन्थात् जायते इति। जन + डः।) सैन्धवलवणम्। इति रत्नमाला॥

सिन्धुरः, पुं, (सिन्धुं मदं राति ददातीति। रा + कः।) हस्ती। इति हेमचन्द्रः॥ (यथा, आर्य्यासप्तशत्याम्। १९८।
"गतिगञ्जितवरयुवतिः करी कपोलौ करोतु मदमलिनौ।
मुखबन्धमात्रसिन्धुर लम्बोदर किं मदं वहसि॥"

सिन्धुरद्वेषी, [न्] पुं, (सिन्धुरं हस्तिनं द्वेष्टीति। द्विष + णिनिः।) सिंहः॥

सिन्धुलवणं, क्ली, (सिन्धुजातं लवणम्।) सैन्धवम्। इति रत्नमाला॥

सिन्धुवारः, पुं, (सिन्धुमपि वृणोति नत्येति॥ वृ + अण्।) हयोत्तमः। इति त्रिकाण्डशेषः। (सिन्धु मदजलमपि वारयति तिरस्करोति तिक्तरसेन। वृ + णिच् + अण्।) सिन्धुवारवृक्षः। इत्यमरः। २।४।६८॥ यथा,—
"विसुन्धकः सिन्धुवारः सिन्धुकं सुरसोऽपि च।
तथेन्द्रसुरसस्त्विन्द्रसुरिसः सिन्धुवारितः।